

*Діденко С. В.,
доктор юридичних наук, доцент,
директор Херсонського інституту
Міжрегіональної академії управління персоналом*

ПРАВИЛА ВИКОРИСТАННЯ ЗБРОЇ ПРАЦІВНИКАМИ ПОЛІЦІЇ У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Анотація. У статті розглядаються та аналізуються правила використання вогнепальної зброї працівниками поліції України та інших зарубіжних країн. На підставі компаративістичного аналізу сформульовано висновок про існування загальноприйнятих світових стандартів під час використання зброї працівниками поліції.

Ключові слова: вогнепальна зброя, правила застосування, поліція, зарубіжні країни.

Постановка проблеми. Процес побудови незалежної правової держави передбачає наявність цілісної та ефективної системи органів державної влади, які мають забезпечувати виконання завдань і функцій держави через управлінський механізм, наділений владними повноваженнями [1, с. 30]. За статистичними даними, в Україні зареєстровано понад 600 тисяч власників вогнепальної зброї, в яких в особистому користуванні перебуває майже 900 тисяч одиниць відповідної зброї [2]. Тому в умовах сьогодення набуває дедалі більшої актуальності питання забезпечення публічною адміністрацією всіма можливими засобами і способами максимального упорядкування всіх можливих відносин у цій сфері. І саме органам внутрішніх справ України відводиться основна роль у забезпеченні режиму обігу зброї та її застосування.

Мета статті – здійснити компаративістичний аналіз правил застосування вогнепальної зброї працівниками поліції різних країн.

Виклад основного матеріалу дослідження. Оскільки публічна адміністрація у сфері забезпечення обігу та застосування зброї становить собою сукупність, передбачену законодавством, уповноважених органів і посадових осіб, наділених адміністративно-управлінськими функціями щодо належного забезпечення обігу та застосування зброї, діяльність яких базується на певних обов'язкових адміністративних принципах із метою задоволення публічних інтересів у межах сфери їх правового впливу, можна стверджувати, що Національна поліція є одним із суб'єктів публічного адміністрування, що здійснює забезпечення у сфері обігу та застосування зброї.

Застосування зброї працівниками правоохоронних органів як крайній вияв адміністративного примусу регламентується законодавством і має свої правові наслідки. Варто зазначити, що для всіх правоохоронних органів загальною нормою щодо застосування зброї є приписи Закону «Про національну поліцію», де зазначено, що застосування вогнепальної зброї є найбільш суворим заходом примусу, а поліцейський уповноважений на зберігання, носіння вогнепальної зброї, а також на її застосування і використання лише за умови, що він пройшов відповідну спеціальну підготовку [3].

Законом «Про національну поліцію» передбачаються умови, за яких поліцейський може безпосередньо використовувати

зброю. Вона застосовується у виняткових випадках. У Законі наведено вичерпний перелік підстав для застосування зброї. Сформульовано ці підстави у вигляді мети, задля досягнення якої може бути застосована зброя. Закон прямо вказує, що «зброя може бути застосована для...». Тому, наприклад, наявність «нападу на поліцейського або членів його сім'ї, у разі загрози їхньому життю чи здоров'ю» є лише підставою для застосування зброї. А от чи була сама подія винятковим випадком, вирішуватиметься в кожному конкретному випадку, з огляду на обстановку події, характер та інтенсивність посягання, наявність змоги усунути небезпеку іншим способом тощо [4].

Таким чином, підставами застосування поліцейським зброї є такі: 1) відбиття нападу на поліцейського або членів його сім'ї у разі загрози їхньому життю чи здоров'ю; 2) захист осіб від нападу, що загрожує їхньому життю чи здоров'ю; 3) звільнення заручників або осіб, яких незаконно позбавлено волі; 4) відбиття нападу на об'єкти, що перебувають під охороною, конвої, житлові та нежитлові приміщення, а також звільнення таких об'єктів у разі їх захоплення; 5) затримання особи, яку застали під час вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину та яка намагається втекти; 6) затримання особи, яка чинить збройний опір, намагається втекти з-під варти, а також озброєної особи, яка погрожує застосуванням зброї та інших предметів, що загрожують життю і здоров'ю людей та/або поліцейського; 7) зупинка транспортного засобу через його пошкодження, якщо водій своїми діями створює загрозу життю чи здоров'ю людей та/або поліцейського [3].

При цьому варто звернути увагу, що зазначений Закон дає змогу застосовувати зброю для зупинки транспортного засобу через його пошкодження, тобто пошкодження транспортного засобу, а не «пошкодження» водія чи пасажирів. Фактично невиконання законної вимоги поліцейського щодо зупинки транспортного засобу, якщо водій своїми діями створює загрозу життю чи здоров'ю людей та/або поліцейського, є підставою для застосування зброї, але тільки у виняткових випадках, наявність чи відсутність яких встановлюється в кожній конкретній ситуації [4]. При цьому законодавчо передбачено, що в обов'язковому порядку треба зробити попередження про необхідність припинення протиправних дій і намір використання цього заходу примусу.

Застосування вогнепальної зброї без попередження допускається: 1) у разі спроби особи, яку затримує поліцейський із вогнепальною зброєю в руках, наблизитися до нього, скоротивши визначену ним відстань, чи доторкнутися до зброї; 2) у разі збройного нападу, а також раптового нападу із застосуванням бойової техніки, транспортних засобів або інших засобів, що загрожують життю чи здоров'ю людей; 3) якщо особа, затримана чи заарештована за вчинення особливо тяжкого чи тяжкого

злочину, втікає із застосуванням транспортного засобу; 4) якщо особа чинить збройний опір; 5) із метою припинення спроби заволодіти вогнепальною зброєю [3].

Тепер розглянемо правила застосування вогнепальної зброї поліцейськими у різних країнах.

Аргентина. Дозвіл на носіння бойової зброї видається Національним органом озброєнь за попередньою згодою начальника поліції після розгляду особистого і професійного досвіду співробітника поліції. Дозвіл на носіння військової зброї дає законному користувачеві змогу тримати її під своїм контролем, використовувати її для тих цілей, для яких вона була надана, транспортувати її з відповідною документацією, пройти навчання та практику в спеціальних авторизованих установах, набувати і зберігати свої боєприпаси і придбати запасні частини для ремонту і перезарядки боєприпасів [5].

Бразилія. 31 грудня 2010 р. Міністерство юстиції і Міністерство з прав людини опублікували Міжвідомчий адміністративний акт (Portaria), який встановлює нові керівні принципи використання вогнепальної зброї співробітниками служби громадської безпеки [6]. Нові правила спрямовані на збереження прав людини і безпеки цивільних осіб, а також на поступове зниження рівня смертності у результаті дій, пов'язаних зі співробітниками служби громадської безпеки. Керівні принципи складаються з двадцяти п'яти нових правил і застосовуються до: федеральної поліції, федеральної дорожньої поліції, національного пенітенціарного управління і національних сил громадської безпеки.

Серед змін є вимога, щоб співробітники правоохоронних органів перед тим, як використати вогнепальну зброю, мають застосувати спочатку інші засоби примусу. Крім того, якщо відбувається стрілянина, тепер необхідно надати звіт, в якому пояснюється, чому зброя була застосована. У керівних принципах також говориться, що поліція має уникати застосування вогнепальної зброї проти осіб, які перебувають у розшуку, але не мають зброї, або навіть проти особи, в якій є зброя, але яка не становить безпосередньої загрози смерті або серйозного каліцтва для співробітників правоохоронних органів або третіх осіб [6].

Канада. Поліція має право застосовувати силу в рамках Канадської хартії прав і свобод [7], іншого законодавства на рівні провінцій та прецедентного права. Згідно з розділом 25 (1) Кримінального кодексу Канади, «той, хто зобов'язаний або уповноважений згідно із законом робити що-небудь в області управління або забезпечення дотримання закону, якщо він діє на розумних підставах, то він виправданий у тому, що він робить або вимагає, а також у тому, щоб використовувати стільки сили, скільки необхідно для цієї мети» [8]. Розділ 26 передбачає, що «той, хто уповноважений законом на застосування сили, несе кримінальну відповідальність за будь-яке його перевищення в залежності від характеру і якості діяння, що становить це перевищення». Стаття 117.07 (1) Кодексу звільняє співробітників поліції від заборони на зберігання та інші способи використання зброї та вогнепальної зброї [8].

У Канаді, крім федеральних законів, є закони провінції. Провінційна поліція має свої закони, положення і рамки, які регулюють застосування сили із застосуванням зброї. Наприклад, провінція Онтаріо прийняла Регламент «Екіпіровка та застосування сили», який «встановлює вимоги щодо застосування сили, включаючи використання затвердженої зброї, навчання

і звітність, а також використання, технічні характеристики пістолетів» [9]. Британська Колумбія також має свої правила [10].

У 2000 р. Канадська асоціація начальників поліції затвердила національні правила для застосування сили, яка стала основою для поліцейських установ з метою «розробки своєї власної політики або стандартів щодо застосування сили» [11].

Китай. Закон Китайської Народної Республіки (КНР) про Народну поліцію (Закон про поліцію) є основним законодавством, яке регулює організаційну структуру, функції, дисципліну і т.п. китайських поліцейських сил по всій країні. Закон був вперше прийнятий у 1995 р., а потім був змінений у 2012 р. [12].

Використання поліцейської зброї регулюється Положенням про використання поліцейського інвентарю і зброї Народної поліції, яка була оприлюднена Державною радою в 1996 р. [13]. Правила передбачають п'ятнадцять «невідкладних ситуацій» насильницьких злочинів, відповідно до яких поліція може використовувати зброю:

- підпал, порушення дамби або вибух, який серйозно загрожує громадській безпеці;
- угон будь-якого повітряного судна, корабля, потягу, автомашини або будь-якого моторизованого транспортного засобу, як-от автомобіль, що навмисно загрожує громадській безпеці;
- насильницьке захоплення або пограбування будь-яких небезпечних вантажів, таких як зброя, боєприпаси, вибухові речовини і смертельні отрути, які серйозно загрожують суспільній безпеці;
- вчинення злочину шляхом використання або погрози використання будь-яких небезпечних вантажів, як-от зброя, вибухові речовини і смертельні отрути;
- напад на важливі об'єкти для військових, засоби зв'язку, дорожнього руху, енергетики або запобігання небезпеки до такої міри, що це створює серйозну і неминучу загрозу громадській безпеці;
- вчинення насильницьких дій, як-от вбивство і викрадення інших людей і взяття їх заручниками, що ставлять під загрозу життя громадян;
- напад на об'єкти або цілі, які держава зобов'язана охороняти, захищати або тримати напоготові;
- пограбування громадської або приватної власності бандою або зі зброєю;
- групове або озброєне порушення громадського порядку, якщо іншим чином припинити порушення не можна;
- протидіяння або перешкоджання за допомогою насильства народним поліцейським законно виконувати свої обов'язки або напад на народних поліцейських, що створює загрозу їх життю;
- здійснення підозрюваним, що перебуває під вартою, або злочинцем, що перебуває у в'язниці, бунту, насильства або втечі з під варти;
- порятунок підозрюваних, які знаходяться під вартою, або злочинців у в'язниці;
- опір арешту або втеча після вчинення підпалу, злому дамби, вибуху, вбивства, пограбування чи вчинення інших серйозних насильницьких злочинів;
- злочинці, які чинять опір арешту або втікають із небезпечними вантажами, як-от зброя, вибухівка і смертельні отрути;
- або ж інші ситуації, які дозволяють використання зброї, як передбачено в законах і адміністративних правилах.

Як правило, поліцейські зобов'язані попереджувати громадян перед використанням зброї і можуть відкривати вогонь тільки, якщо попередження не подіяло. Якщо у них немає часу на попередження або попередження може привести тільки до більш серйозних і небезпечних наслідків, вони можуть відкрити вогонь без попередження, згідно з Правилами [13].

Правила також вказують, що поліція не може використовувати зброю там, де:

особа, яка вчиняє злочин, є вагітною жінкою або дитиною, крім випадків, коли вона вчиняє насильницький злочин, використовуючи або погрожуючи використати зброю, вибухові речовини і смертельні отрути;

злочинець знаходиться серед натовпу або у місці, що збирає велику кількість легкозаймистих, вибухонебезпечних, смертельно отруйних, радіоактивних небезпечних речовин, якщо тільки не використання зброї з метою припинення злочинного діяння приведе до більш небезпечних наслідків [13].

Висновки. Таким чином, можна зазначити, що в аналізованих країнах правила щодо використання заходів примусу взагалі та вогнепальної зброї зокрема співробітниками поліції аналогічні встановленим в Україні правилам. Це говорить про те, що нині створені загальноприйняті світові стандарти з використання вогнепальної зброї як крайнього заходу працівниками поліції.

Отже, національна поліція – це центральний орган виконавчої влади, який у сфері забезпечення обігу та застосування зброї має подвійний адміністративно-правовий статус: з одного боку, поліцейські мають право на зберігання, носіння та застосування вогнепальної зброї, з іншого – поліція є основним суб'єктом публічної адміністрації, що здійснює адміністративні режимні дії у сфері обігу зброї, яка перебуває в цивільних осіб, основна мета цього суб'єкта у сферах забезпечення обігу та застосування зброї, надання сервісних послуг (видання та анулювання дозволів) – забезпечення максимального контролю за дотриманням режиму обігу зброї, протидія незаконному обігу зброї та її безпідставному застосуванню через використання законодавчо прописаних процедур.

Література:

1. Шиленко М. Адміністративно-правовий статус суб'єктів публічної адміністрації, що здійснюють охорону природних ресурсів. *Інформація і право*. 2014. № 2. С. 97–101.
2. Кожному по пістолету: за і проти легалізації зброї. *INSIDER*. 2015. URL: <http://www.theinsider.ua/politics/5681366c31352/>.
3. Про Національну поліцію : Закон України від 2 липня 2015 р. № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 4041. Ст. 379.
4. Щодо застосування вогнепальної зброї. *MEDIARNBO*. 2015. URL: <http://mediarnbo.org/2016/02/10/pamyatka-spivrobotnikam-politsiyi-shhodo-zastosuvannya-vognepalnoyi-zbroyi/>.

5. Decreto-Ley 333, Ley Orgánica de la Policía Federal, Jan. 14, 1958, as amended, art. 1. URL: <http://www.infoleg.gob.ar/infolegInternet/anexos/20000-24999/20983/textact.htm>.
6. Nova Regra para Uso de Arma de Fogo por Agentes Públicos Visa Preservar Direito de Civis, Portal Brasil (Apr. 1, 2011). URL: <http://www.brasil.gov.br/cidadania-e-justica/2011/04/nova-regra-para-uso-de-arma-de-fogo-por-agentes-publicos-visa-preservar-direito-de-civis>.
7. Canadian Charter of Rights and Freedoms, Part I of the Constitution Act, 1982, being Schedule B to the Canada Act, 1982, c. 11 (U.K.), [Criminal Code, R.S.C., 1985, c. C-46. URL: <http://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/C-46/>.
8. Royal Canadian Mounted Police Act, R.S.C., 1985. c. R-10. URL: <http://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/R-10/>.
9. Equipment and Use of Force Regulation, R.R.O. 1990, Reg. 926 (Ont.). URL: http://www.laws.gov.on.ca/html/reg/eng/elaus_regs_900926_e.htm.
10. Use of Force Regulation, BC Reg. 203/98. URL: <https://www.canlii.org/en/bc/laws/regu/bc-reg-203-98/latest/bc-reg-203-98.html>.
11. Ron Hoffman, *Canada's National Use-of-Force Framework for Police Officers*, Police Chief (Oct. 2004). URL: http://www.policechiefmagazine.org/magazine/index.cfm?fuseaction=display_arch&article_id=1397&issue_id=102004.
12. Renmin Jingcha Fa [Law on the People's Police] (promulgated by the Standing Committee of the National People's Congress (NPC), Feb. 28, 1995, revised Oct. 26, 2012), Xinhua Zhonghua Renmin Gongheguo Changyong Falü Fagui Quanshu (2014) (hereinafter Fagui Quanshu) 3-65, English translation available at Westlaw China (by subscription).
13. Renmin Jingcha Shiyong Jingxie he Wuqi Tiaoli [Regulations on Use of Police Implements and Weapons by the People's Police] (promulgated by the State Council, Jan. 1, 1996), 1 Zhonghua Renmin Gongheguo Guowuyuan Gongbao [PRC State Council Gazette] (1996) 6-9, English translation available at Westlaw China (by subscription), translation amended by author.

Диденко С. В. Правила использования оружия работниками полиции в зарубежных странах

Аннотация. В статье рассматриваются и анализируются правила использования огнестрельного оружия сотрудниками полиции Украины и других зарубежных стран. На основании компаративистического анализа делается вывод о существовании общепринятых мировых стандартов при использовании оружия работниками полиции.

Ключевые слова: огнестрельное оружие, правила применения, полиция, зарубежные страны.

Didenko S. Rules for the use of weapons by police officers in foreign countries

Summary. The article deals with and analyzes the rules of using firearms by police officers of Ukraine and other foreign countries. On the basis of comparative analysis, it is concluded that there are generally accepted world standards for the use of weapons by police officers.

Key words: firearms, rules of application, police, foreign countries.